İSBİCÂBÎ (Ahmed bin Mensûr)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi, kadı. Künyesi Ebû Nasr (veya Ebû Bekr) olup ismi Ahmed bin Mensûr'dur. Doğduğu ve ilim öğrendiği yer olan Semerkand yakınlarındaki İsbicâb şehrine nisbetle İsbicâbî ve Mutahherî denildi. Doğum târihi bilinmeyen bu büyük âlim, 480 (m. 1087) yılında vefât etti.

Küçük yaşta, yüksek din bilgilerine temel olacak din ve âlet ilimlerini öğrenen Ebû Nasr İsbicâbî, zamanın irfan merkezlerinden biri olan Mâverâünnehr şehirlerinden İsbicâb'da ilim tahsil etti. Zamanının en bilgili âlimlerinden hadîs, tefsîr ve Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendi. İhlâslı çalışması, keskin zekâsı ile din bilgilerine en iyi bir şekilde vâkıf oldu. Allahü teâlânın rızâsına kavuşabilmek için öğrenmiş olduğu eşsiz bilgileri, tâliblerine öğretmek için Semerkand'a gitti. Orada talebelere ders verip insanlara nasihat ederken, doğruyu görmekten mahrûm olup sapık yollara kaymış kimselerle münâzaralarda bulundu. Seyyid Ebû Şüca'dan sonra ilmî reîslik İsbicâbî'ye geçti. Yanlış fetvâları insanların elinden alır, altına doğrusunu yazarak muhafaza ederdi. Vefâtından sonra evinde bulunan bir sandığın, ağzına kadar böyle fetvâlarla dolu olduğu görüldü.

Engin bilgisi güzel ahlâkı, bilgisine uygun yaşayışı ile insanlara örnek oldu. Çok cömertti. İnsanlara iyilik etmeyi pek severdi. Onlara dünyalık vererek, âhıretlerini kurtarmaya çalışırdı. Çok ibâdet eder, vaktini ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirirdi. Semerkand'da kadılık da yapan bu mübârek insandan, birçok kimse ders aldı.

Onun ilminden istifâde edenlerin de gayret ve duâları bereketiyle, güzel Semerkand yeni bir güzelliğe kavuştu, insanlar din bilgilerini doğru olarak öğrenip, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya çalışırken, huzûr ve saadet içinde yaşadılar. Kendi öğrendikleri güzel bilgileri öğretmek ve Allahü teâlânın dînini yaymak için akın akın Anadolu'ya aktılar. Yüksek ahlâk sahibi kumandanların komutasında, din-i İslâmı yaymak ve zâlim Bizans tekfurlarının zulmü altında inleyen mazlûmları kurtarmak, kendileri gibi ebedî saadet yolunu bulmalarına yardımcı olmak için çok gayret gösterdiler.

Ebû Nasr İsbicâbî, yazmış olduğu pek kıymetli eserler ile, Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerini, zamanındaki insanların anlayacağı şekilde açıkladı. Hanefî mezhebi temel fıkıh kitaplarından İmâm-ı Muhammed Şeybânî hazretlerinin "Câmi'-üs-sagîr" ve "Câmi'-ül-kebîr" kitaplarını şerhetti. Hakîm-üş-Şehîd Muhammed bin Muhammed'in "Kâfi"sini, İmâm-ı Tahavî'nin "Muhtasar"ını şerhetti. Ayrıca vermiş olduğu fetvâları da "Fetevâ-i İsbicâbî" adındaki eserinde topladı.

> Ebû Nasr İsbicâbî "Muhtasar-ı Tahavî"yi şerhe başlarken, eserinin başına "Besmele"yi yazmış ve böyle yapılmasının sebebini de; "Allahü teâlânın adı zikredilmeden başlanılan her iş, bereket ve hayırdan yoksundur." hadîs-i şerîfini yazarak açıklamıştır. Eserini yazmasına sebeb olarak da; "İlim talep etmek (öğrenmek), her

müslüman üzerine farzdır.” ve “İlim Çin’de de olsa onu arayınız.” hadîs-i şerîflerinin hükmüne tâbi olmak olduğunu bildirmiştir.

Eserinin mukaddimesinde, şerhetmekte olduğu İmâm-ı Tahavî’nin “Muhtasar”ı hakkında bilgiler veren Ebû Nasr İsbicâbî, “İmâm-ı Tahavî bu kitabında, bilinmesi zarurî lâzım olan din bilgilerini yazdı. Hadîs-i şerîfleri yazmakla İktifa etti. Açıklamaya gitmedi. Bu eserde mes’eleler, İmâm-ı a’zam, Ebû Hanîfe, İmâm-ı Ebû Yûsuf, İmâm-ı Muhammed ve İmâm-ı a’zam hazretlerinin diğer talebelerinin ictihâdlarına göre izah edilmiştir. Zîrâ bu mübârek insanlar, Sünnet-i Resûlullaha (aleyhisselâm) en çok uyan, onu en iyi açıklayanlar ve en i’timâd edilen kimselerdir.” İmâm-ı Tahavî “Müftî ve hâkim fetvâ verirken, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin sözüne uygun olarak fetvâ verir. Aradığını onun sözlerinde açıkça bulamazsa, İmâm-ı Ebû Yûsuf’un sözünü alır. Onun sözlerinde bulamazsa, İmâm-ı Muhammed Şeybânî’nin sözünü alır. Ondan sonra İmâm-ı Züfer’in, daha sonra Hasen bin Ziyâd’ın sözünü alır. Müctehid-i fil-mezheb âlimlerden eshâb-ı tercih olan müftîler, ictihâdlar arasında delîlleri kuvvetli olanları seçerler. Müctehid olmıyanlar, bunların, tercih etmiş oldukları söze uyar. Böyle yapmıyan müftîlerin ve hâkimlerin sözü kabûl edilmez. Demek ki, tercih ehlinin seçmemiş olduğu şeylerde, İmâm-ı a’zamın sözünü almak lâzımdır. Görülüyor ki, müftînin müctehid-i fil-mezheb olması lâzımdır. Böyle olmıyana müftî denilmez, nâkil, nakl edici, fetvâyı iletici denir. Nâkiller fetvâları, meşhûr fıkıh kitaplarından alır. Bu kitaplar, meşhûr olan mütevâtir haberler gibi kıymetlidirler.

Fâsıkın müftî olması uygun değildir. Bunun verdiği fetvâlara güvenilmez. Çünkü fetvâ vermek, din işlerindendir. Din işlerinde fâsıkın sözü kabûl edilmez. Diğer üç mezhebde de böyledir. Böyle müftîlere birşey sormak caiz değildir. Müftînin müslümân olması ve akıllı olması da, sözbirliği ile şarttır. Âdile, sâliha olan kadının ve dilsizin fetvâsı kabûl olunur” buyurmaktadır. Büyük âlim İsbicâbî; İmâm-ı a’zamın (radıyallahü anh) ilim silsilesini; “Hanefî mezhebindeki ahkâm-ı şer’ıyye (din bilgileri), Eshâb-ı Kirâmdan Abdullah İbni Mes’ûd’dan (radıyallahü anh) başlıyan yol ile meydana çıkarılmıştır. Ya’nî mezhebin reîsi olan İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe fıkıh ilmini Hammâd’dan, Hammâd da İbrâhim-i Nehâ’î’den, bu da Alkama’dan, Alkama da Abdullah bin Mes’ûd’dan, bu da Resûl-i ekremden (aleyhisselâm) almıştır” şeklinde açıklamıştır. Bu eserde bildirilen hadîs-i şerîflerden birkaç tanesi şöyledir: Resûlullah (aleyhisselâm); “Misvak kullanınız, zira misvak ağzı temizler, Hakkın rızâsını kazandırır.”

“Oruçlunun en iyi kürdanı misvaktır.”

“Ümmetime meşakkat (zorluk) vermeyeceğini bilseydim, onlara her namazda misvak kullanmayı emrederdim” buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fevâid-ül-behiyye sh. 42

2) Keşf-üz-zünûn sh. 563, 569, 1220, 1378, 1627

3) Şerh-i Muhtasar-ı Tahavî,